

IOAN RADIN PEIANOV – TRANSLATOR

Emanuela Patrichi

PhD student., „Petru Maior” University of Târgu Mureș

Abstract: The purpose of this research is to show that in his activity as translator, Ioan Radin Peianov succeeded to create cultural bridges between Romania and Serbia. The translations from Romanian and Serbian languages were an important chapter in his literary activity, but not only for his purpose as writer and translator, but as a reference point in an agitated social context. He approached in his translations different types of literary genres: poetry, novel, short stories, theatre, conversational guide and he wanted that Romanian and Serbian literary works to be known in both of the countries. His involvement in literary events that took place in Romania and Serbia too – Romanian and Serbian literature symposiums, poetry festivals and his work as librarian at the Public Library in Timisoara shows us that he was passionate by his work as translator for transmission of cultural and literary values.

Keywords: translator, Echinox, postmodernism, Serbian, cultural

Din cele mai vechi timpuri traducerile au constituit o parte însemnată a oricărei literaturi, și a literaturii române în cazul de față; ele au contribuit la dezvoltarea limbii, a fondului cultural, fiind și o oportunitate de a cunoaște alte opere, alte scrieri sau de a transmite valori și idei diferite. În vechime, traducerile erau de ordin practic și datorită lexicului nu prea dezvoltat, traducătorii erau considerați întemeietori de limbă, ei dând naștere unor cuvinte noi din nevoia de a exprima cât mai bine cele traduse. De-a lungul timpului funcției practice i s-au alăturat alte roluri, iar traducerile din diferite limbi au căpătat și un sens artistic, creator, au fost o sursă de inspirație pentru scriitori, o cale de acces la cultura popoarelor. Nu se poate vorbi de o bibliotecă adevărată fără traduceri, fără „intertextualitate, migrația de teme, motive și forme.”¹

Sarcina unui traducător e una dificilă, cuvintele trebuie căutate, potrivite, iar traducătorul trebuie să simtă nu doar limbile din care și în care traduce, ci și spiritul scriitorilor aflați sub lupă. Spre deosebire de un scriitor, traducătorul nu poate tăia, înlocui, răstălmăci, anula; el trebuie să potrivească frazele astfel încât să prindă ideea pe care autorul a vrut să o pună pe hârtie. Traducătorul e asemeni unui mediator între două limbi și două culturi, iar sarcina sa e de a reda, de a exprima realitatea scrisă nu raportată doar la faptul lingvistic, ci și la substratul socio – cultural al autorului textului. De la primele texte vechi traduse în limba română, traducătorii au susținut că arta traducerii e o „aventură a spiritului,” o aventură „anevoioasă”, extrem de „grea”, „cu mult greu” sau „cu nevoie” îndeplinită, așa cum susținea în 1688 Radu Greceanu, traducător al Bibliei de la București: „cu greu iaste a tălmăci neștine singur, despre limba elinească spre cea rumânească [...]. Iară eu am iscodit și în tot chipul m-am nevoit a nu lăsa nici un cuvânt ca să nu dea întru înțelegerea limbii noastre cei rumânești”².

S-a pus de-a lungul timpului problema dacă traducătorul este producător de literatură. În lucrarea sa *După Babel. Aspecte ale limbii și traducerii*, George Steiner susține că „Repetarea unei cărți deja existente într-o limbă străină constituie «sarcina misterioasă» a traducătorului și este o muncă grea. Ea este irealizabilă dar - în același timp - trebuie încercată. Realizarea unui text identic cuvânt cu cuvânt cu originalul (făcând din traducere o transcriere perfectă) depășește ca dificultate imaginația omenească.”³ Pe lângă stăpânirea perfectă a limbii, traducătorul, pentru a produce o operă

¹ Alexandru Vlad, *Interviu cu Virgil Stanciu, Traducătorul e un autor invizibil*, în *Vatra*, nr. 3-4, 2002, p. 155.

² Radu Greceanu, apud G. I. Tohăneanu, *Terminologia traducerii*, în „Orizont”, nr. 25 (639), 1980, p. 6.

³ George Steiner, *După Babel. Aspecte ale limbii și traducerii*, București, Editura Univers, 1983, p. 105.

de artă prin talmăcirea sa, are și sarcina de a efectua studii și cercetări asupra autorului, operei și contextului social în care a fost scrisă. Pe de altă parte, textul original nu trebuie îmbogățit cu valențe noi și nici nu trebuie sărăcit, prin impedimente de natură lingvistică, de valoarea sa artistică. Astfel, traducătorul este și nu este producător de literatură. El produce un act de creație în momentul în care talmăcește căutând și potrivind cuvinte și imagini artistice și nu este producător de scriere literară deoarece, oricât de maestru ar fi în producerea textului, trebuie să se abțină în a interveni în textul original pentru a-l adapta viziunilor sale artistice.

De-a lungul timpului s-au cerut traduceri din toate limbile, însă unele literaturi au fost mai prezente decât altele în acest sector: literatura în limba engleză, cea în limba rusă ori cea în germană. Un rol important îl au însă și traducerile din limbile care nu se bucură de circulație internațională, cum e cazul limbii sârbe. Unul dintre cei mai importanți traducători de literatură sârbă este Ioan Radin Peianov. Bănățean de etnie sârbă, el a debutat ca traducător în paginile revistei *Echinox*, la Cluj, făcând parte din prima generație de redactori. Activitatea de traducător și-a completat-o firesc de-a lungul timpului cu cea de scriitor, publicând în volum proză scurtă: *Aventurile tânărului Serafim* și *Schiță de portret* și fiind prezent în paginile revistelor culturale din țară: *Echinox*, *Vatra*, *Orizont*, *Steaua* și cu alte bucăți de proză sau cu articole.

Referind-ne la traducerile din literatura sârbă, trebuie avut în vedere faptul că învecinarea celor două țări, România și Serbia, a făcut ca de-a lungul timpului istoria să marcheze similitudini în viața și politica fiecăreia. Aflate în perioade de căutări și tranziții de la un regim la altul, ele au traversat destule momente dificile. În anii '30 se traducea mult în și din ambele limbi în sfera militară, iar în perioada interbelică, atunci când a apărut dorința de a pătrunde în literaturile altor popoare, România și Serbia s-au orientat către traduceri. Astfel, românii au făcut cunoștință cu Ivo Andrić, Nikola Milosević și Milorad Pavić, în timp ce sârbii citeau pe Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Mihail Sadoveanu. De-a lungul timpului traducerile în sârbă s-au înmulțit, au fost traduși Mihai Eminescu, și Emil Cioran, Nichita Stănescu, Lucian Blaga și Geoarge Bacovia. În anii 2000 au fost deasemenea traduse opere de actualitate ale scriitorilor contemporani: Eugen Uricaru, Mircea Dinescu, Gellu Naum. În limba română au fost traduse alte opere ale lui Ivo Andrić și Nikola Milosević și au apărut traduceri și din scriitori contemporani: Miodrag Bulatović, Miloš Crnjanski, Borisav Stanković.

După 1970 apare o generație nouă de traducători și un rol important îl are catedra de slavistică a Universității din București, absolvenții săi, dar și editurile care susțineau tot mai mult traducerile din alte limbi. Din anii '90, când societățile română și iugoslavă cunosc schimbări datorate vremurilor politice, traducerile din sârbă se diversifică, traducătorii abordând diferite genuri literare, interzise până atunci. Scriitorii sârbi ajung în România datorită recunoașterii lor în plan internațional, promovați de editurile ce doreau titluri viabile: Danilo Kiš, Ivo Andrić, Miloš Crnjanski, Vasko Popa, Milorad Pavić, Boris Pekić. Publicul cerea romane, iar genul narativ era mai ușor de tradus; de aceea se și traduc cu precădere romanele, poezia ajungând pe locul doi, iar dramaturgia fiind slab reprezentată.

Literatura sârbă a evoluat, de-a lungul timpului, sincopatic, fiind mai întâi sub influența literaturii bizantine și târziu trecând sub influența literaturilor europene: germană, franceză, engleză. Modernitatea de la începutul secolului XX a determinat pe scriitorii sârbi să renunțe la modelele eroice de până atunci, să părăsească tradiția populară și să scuture scrierile de imaginea rurală, patriarhală. Din punct de vedere social și cultural, anul 1968 a fost decisiv pentru Iugoslavia. Aflată până atunci sub influența marxismului popularizat, la nivel cultural, de Școala Praxis și de grupul Korčula Summer School, literatura iugoslavă trece, timid, o dată cu revoluția Primăvara de la Praga către neorealism, apoi către postmodernism. Dinspre studentime apare o nouă grupare literară ce aduce schimbări majore în stilul, limba și abordarea literaturii. Așa este cazul lui Milisav Savić cu prozele sale scurte din volumul *Baraca bulgarilor*, apărut în 1969.

Datorită faptului că istoria României și cea a Iugoslaviei se aseamănă, aceleași repere sociale și culturale le marchează de-a lungul anilor 1960 – 1990, iar literatura sârbă se încadrează pe aceeași traiectorie narativă, cu aceleași formule scriitoricești și abordări similare ale realității. În 1980 când conducătorul Iosip Broz Tito a murit, dependența de acesta a dispărut, însă populația a fost mult timp deabusolată. Anii '80 au cunoscut o revigorare literară, iar în anii '90 încep să se audă tot mai puternic

vocile unor edituri noi. Postmodernismul aduce în plan literar societatea industrială, multi-media și fluxul informațional, personajul înstrăinat, revoltat, stilul parodic și ludic, intertextualitatea. Cei mai cunoscuți traducători români pentru limba sârbă sunt: Ioan Radin Peianov, Mariana Ștefănescu, Ioan Flora, Lucian Alexiu.

Ioan Radin și-a făcut debutul în paginile revistei *Echinox*, cu traduceri, aparținând primei generații de redactori. Primul număr al revistei *Echinox* e ca un manifest pentru studenți, e o invitație la libertatea de expresie și de gândire și deși construcția sa trilingvă apare dintr-o nevoie impusă, critica literară a marșat de-a lungul timpului pe multiculturalismul său și pe diversitatea literară ce au dat revistei mai multă forță decât s-ar fi bănuț. În primul număr se publică versuri și proză, cronică literară, dar și traduceri: Petru Poantă traduce versuri de Franz Hodjak, iar Ovidiu Marcovici poezii de Kenez Ferenc. Pe ultima pagină, Marian Papahagi publică traduceri din lirica lui Cesare Pavese, iar Radu Mihai traduce textul lui Martin Heidegger, *Ce este filosofia?*, text care duce, la vremea respectivă, la multe controverse. Scrierile traduse nu erau impuse, ci doar aprobate, redactorii venind fiecare cu propriile idei. Pentru că formula trilingvă a fost benefică, în martie 1980 revista *Echinox* chiar publică un număr destinat în exclusivitate scrierilor în limbile maghiară și germană.

Într-un interviu din revista *Vatra*, Dinu Flămând mărturisește că deși exista o coeziune în cercul de redactori, deși fiecare știa ce are de făcut, de-a lungul timpului s-a simțit nevoia integrării în marea literatură a lumii, iar curiozitatea și dorința de a deschide noi căi erau atât de vii, încât pe lângă scrierile originale se publicau și multe traduceri: „... Țipam din răspuțeri că vrem să intrăm în contact cu restul lumii. Iar în timp ce ignoram zbaterile politice de la centru, febrilitatea cu care încercam să ne facem cultura avea în ochii noștri valoare de *program*. Iată de ce îl bombardam pe Marian Papahagi, bursier la Roma, cu scrisori în care îi ceream să ne trimită traduceri și interviuri în exclusivitate din și cu mari autori internaționali.”⁴

Ioan Radin a tradus din limbile rusă și sârbă. Muncea mult la fiecare text, căuta cele mai potrivite expresii, făcea o selecție riguroasă a scrierilor, iar textele traduse de el au devenit de cele mai multe ori apreciate de publicul român. Traducerile din limbile română și sârbă au reprezentat un capitol important în activitatea literară a lui Ioan Radin, un capitol semnificativ nu doar pentru menirea sa de scriitor și traducător, dar și ca punct de reper într-un context social agitat. Cu rădăcini sârbe, bun cunoscător al limbilor sârbă și română, mare iubitor de literatură și conștient de faptul că traducerile au rolul lor deosebit în viața scriitoricească a fiecărei țări, Radin a încercat și a și reușit de-a lungul timpului, să ridice punți culturale între Iugoslavia și țările fostei Iugoslavii și România. Implicarea sa în evenimentele literare ce aveau loc în România și Serbia – simpozioane de literatură sârbă și română, festivaluri de poezie și ocuparea postului de bibliotecar răspunzător pentru secțiunea de literatură sârbă de la biblioteca din Timișoara ni-l arată ca pe o persoană pasionată de munca de traducător și de cea de „mediere în transferul de valori culturale”.⁵

Ioan Radin a început să traducă pe când era tânăr colaborator la revista *Echinox*, în Cluj, publicând astfel din Vasko Popa, Miodrag Pavlović, Petar Gudelj, Adam Pusloić, Vesna Parun. Ștefan Damian și-l amintește ca fiind un traducător înverșunat, căutând mereu formula perfectă. Selecția pe care o făcea textelor pe care le traducea pentru *Echinox* era una riguroasă și cu această ocazie mulți scriitori valoroși au fost descoperiți și oferiți cititorilor români datorită lui.

De-a lungul anilor a abordat genuri literare diverse: poezie, roman, nuvele, schițe, teatru, ghid de conversație, dorindu-și ca opere aparținând literaturilor română și sârbă să fie cunoscute de cititorii de limbă română și sârbă. Viorel Marineasa a remarcat faptul că traducerile lui Radin făceau senzație în epoca ceaușistă, așa cum a fost spre exemplu cartea lui Daniil Harms, *Un spectacol ratat*, volum de proză absurdă ce se potrivea foarte bine în contextul epocii: „Exemplarele de prin biblioteci se prezentau ferfenițite și cu file smulse; circula Harms în xeroxuri precum Cioran, Pacepa, Guenon...”⁶

Și-a păstrat mereu dorința de a oferi texte de calitate. Scria traducerile de mână, apoi le dactilografia și muncea iar pe text căutând formula cea mai potrivită, șlefuiindu-le până era mulțumit.

⁴ Andrei Zanca, *Dialog cu Dinu Flămând, În marea groapă cu var a postmodernismului se aruncă orice*, în *Vatra*, nr 9, 2015, p. 53.

⁵ Octavia Nedelcu, *Receptarea literaturii sârbe în România în ultimele două decenii*, în *Revista Romanoslavica* vol XLVIII nr 1, Editura Universității București, 2012

⁶ Viorel Marineasa, *Bând cu loja o cafea în curtea prin care a trecut Crnjansk*, în *Vatra*, nr. 9, 2015, p. 35.

Unele texte erau dactilografiate chiar și de patru ori, citite și iar corectate. Se documenta foarte mult, căutând informații despre autor, despre înțelesul cuvintelor, șlefua frazele și întorcea totul până epuiza neclaritățile. Traducea cărțile care i se păreau interesante și se pare că a avut o intuiție foarte bună deoarece cele mai multe dintre traducerile sale au devenit cunoscute și apreciate: Daniil Harms, Danilo Kis spre exemplu. Pe unii autori îi cunoștea: Srba Ignatović și Jovan Zivlak, cu alții s-a împrietenit pe parcurs. Pe lângă textele pe care le selecta singur, traducea și la rugămintea unor autori, Adam Puslojic, Miljurko Vukadinović, ori editurile îi selectau și îi solicitau anumite opere: Editura Universal Dalsi, Editura Univers.

Pentru că era un perfecționist, Radin promova mereu traducerile de calitate: ”Indispus de lipsa de acuratețe a unor tentative anterioare, a luat el la tălmăcit romanul *Grădina, cenușa* al lui Danilo Kiš. De candoarea și de credulitatea lui Ioța au profitat doi impostori, care i-au sustras și i-au stricat antologia consacrată literaturii sârbe avangardiste. S-a necăjit mult atunci, dar a refuzat să recurgă la soluții radicale.”⁷, spune Viorel Marineasa.

În 1997 Radin participă la un proiect de amploare, volumul *A treia Europă* coordonat de Adriana Babeți de la Universitatea de Vest din Timișoara și Cornel Ungureanu, redactor șef adjunct la revista Orizont, volum ce își propunea să reunească sub aceeași tematică, nume ale literaturii din mai multe țări: Stefan Zweig, Elias Canetti, Miloš Crnjanski, Lucian Blaga, Illyés Gyula, Virgil Nemoianu, Ion Slavici, Emil Cioran, Dominik Tatarka etc. În acest volum apar fragmente traduse de Radin din autorii sârbi: *Itaca* de Miloš Crnjanski, *Viața e vis* de Bazidar S. Nikolajević, *Pagini de jurnal* și *Kakania, altfel* de Miroslav Krleža.

Revista *Vatra* publică postum în nr 8-9 din 2010 articolul lui Radin, *Cine va lua în seamă?*, articol în care el tratează subiectul sensibil al traducerilor. E sensibil deoarece în goana lor după recunoaștere, unele edituri și unii traducători uită normele deontologice și nu joacă cinstit: se publică romane traduse din limba sârbă în română fără a se menționa numele traducătorului, se traduce greșit fără a se urmări adevăratele sensuri ale cuvintelor din textele originale. Articolul e unul plin de amărăciune, Radin apreciind că în realitate nimeni nu cercetează dacă volumele traduse sunt corect tălmăcite și cine e vinovat pentru publicarea unor texte incorecte: „Această mică istorie am relatat-o pentru a sugera că a vorbi, azi, despre arta și tehnica traducerii este greu fără a vorbi și despre comerțul cu cartea, despre afacerile (horribile dictu!) cu cartea: multă lume se plânge că «nu merge cartea», totuși, sunt unii care de pe urma cărții prosperă (strict material). Tocmai de aceea se traduce mult: există felurite programe care permit accesarea unor fonduri și din țară și de-afară, nimeni însă nu cred că urmărește rezultatele concrete ale acestor investiții. Din păcate, și editurile noastre, și autorii traduși, contemporani, nu iau seama la calitatea traducerii: mulți dintre ei sunt interesați doar de bifarea încă a unei traduceri în străinătate, pentru CV-ul personal.”⁸ A traduce literatură înseamnă a căuta cuvintele potrivite, a scormoni după sensuri care să ilustreze cât mai bine ideea expusă de autorul cărții: „Se crede, poate, că literatura permite mai multă libertate de mișcare, că e una să traduci un text științific, alta să traduci «vorbăria» beletristică. N-aș zice. Iar exemple avem destule.”⁹, spune Radin.

„Ambasador al literaturii de expresie sârbă la noi”¹⁰ după cum îl numea Ion Pop, Ioan Radin Peianov a tradus din limba sârbă în limba română peste 20 de titluri publicate în volum și multe alte texte, poezii și fragmente de proză, teatru, publicate în periodice, din sârbă în română și invers, dar și din limba rusă în română. Selecția de opere pe care a realizat-o este una riguroasă, fiecare volum oferind cititorilor nu doar un alt gen literar, dar ci și altă perspectivă, alt stil, altă abordare.

⁷ Ibidem.

⁸ Ioan Radin, *Cine va lua în seamă?* în Revista *Vatra*, nr 8-9, 2010, p. 99.

⁹ Ibidem, p. 100.

¹⁰ László Szabolcs, *Echinoux – Un fenomen cultural trilingv*, interviu cu Ion Pop, în *Echinoux*, nr. 12, 2009, p. 43.

Așa este, spre exemplu romanul lui **Milisav Savić**, *Pâine și frică*, apărut tradus la noi în 1996, roman considerat ca fiind cea mai bună scriere a anului 1991 și a deceniului. E o carte realistă ce abordează teme fierbinți, precum revolta studenților din 1968, condiția generației de sacrificiu – generația Broz, dramele din timpul regimului totalitar. În cartea sa Savić reușește să surprindă cu exactitate dependența oamenilor de conducător, prezentând-o ca pe o luptă continuă între a scăpa și a rămâne, o luptă umană între supunere și libertate, între a avea pâinea pe masă sau libertatea gândurilor. Savić scrie un roman mozaic, după cum susține Čedomir Mirković în postfața cărții, un roman cu tablouri și decupaje juxtapuse, cu o înșiruire de episoade ce nu se continuă unele pe altele într-o ordine consecutivă, ci se reiau, se suprapun, se întorc sau anticipează. Întreg volumul gravitează în jurul unei întrebări esențiale: cum să fii scriitor, cum să reușești să scrii sincer și drept, cum să faci ca literatura să fie țelul tău, să fii mai mult decât un simplu scriitor, să fii scriitor și erou în același timp?: „Scriitorul e asemenea cu diavolul, o categorie aparte și ceva mai complicată de magician. Este asemenea diavolului din poveștile populare, care ba stă ciuci în hogoac, ba în goz, ba în moară sau în pod. Cu bastonul sau cu scuipatul său el aduce bucurie sau nenorocoste, îmbogățește sau sărăcește, dă și ia, construiește și dărâmă, dă viață și omoară, dar asta, spre deosebire de diavol, nu o face din răutate sau din pizmă, ci din bucurie, din joacă. Lumea nu este ceea ce vezi, auzi sau simți, ea este ceea ce născocesci și povestești. Ceea ce ți-ai dori este, de fapt, dor și poveste.”¹¹ Drama aceasta a intelectualului și continua lui nehotărâre între a fi liber și a fi linguișitor sunt ilustrate simbolic de titlul cărții, *Pâine și frică*: necesarul și obligatoriul.

De cu totul altă factură și alt gen literar este volumul lui **Ivan Cvetanović**, volumul de poezii *Piciorul femeii, gâtul lebedei*, tradus de Ioan Radin și apărut în 1996. Cvetanović conturează în cartea sa imaginea unui veșnic îndrăgostit, a unui amant fluturatic, mereu impresionat de chipuri, parfumuri, veșminte, într-o involburare fantasmatică și obsesivă: „Zilnic, în autobuz, tramvai, autoservire profitam de-nghesuială / și retezam cu forfecuța din rochii, jupoane, mantii, pulovăre, bluze / de mătase ale femeilor și aceste bucățele le lipeam pe zidul dormitorului. / Îmi îndreptam jetul unde trebuia iar țesătura stropită era doar / o nouă chemare la reveria despre acea femeie și născocirea unui nou eu.”¹² (*Zeul frivolității mele*) Arsenalul lingvistic e dominat de simboluri carnale și asocieri sezuale, e un vocabular concentrat în exclusivitate în zona erotică, imaginile sunt dinamice, colorate, stridente, tonul e jucăuș. Cuprinzând lirică erotică, volumul de față se detașează clar prin tematică de celelalte traduceri ale lui Radin, ceea ce dovedește faptul că în activitatea sa a dorit să abordeze scrieri diferite din toate punctele de vedere.

Poate că o provocare lingvistică a fost pentru Radin traducerea volumului de poezii aparținând lui **Radomir Uljarević**, *Pământul fâgăduinței*, apărut în 1997. O particularitate a poeziilor sale e limba și probabil Radin a căutat mult în a decide ce cuvânt românesc exprimă cel mai bine spusele poetului. Radomir Uljarević se folosește de limba sa ca de o armă, e o luptă în interiorul limbajului, dar și o luptă exterioară în a pune cuvintele să lucreze cu sensuri ascunse. Tonul cinic, ironic, depoetizarea unor termeni, organizarea liberă a versurilor dau liricii sale o notă de luciditate și de ascuns totodată, iar poeziile sale trebuie citite și răscitite, întoarse și contemplate pentru a afla sensul lor. Radomir Uljarević scrie grijuliu, își alege atent instrumentele lingvistice și caută alăturările de sensuri care să contureze parabole semnificative. Poeziile sunt concise, zgârcite, concentrate, scrise în vers alb și fără punctuație, lăsând cititorul să întoarcă versul cum a dori și să stoarcă de semnificație rândurile juxtapuse. În multe poezii vocea autorului e una care interoghează, care caută permanent, poetul are menirea să afle ori soluția ori pe cel capabil să scuture lumea. Strigătul său e în fond unul dramatic, un strigăt de mântuire. Experiența personală și realitatea socială sunt foarte bine prezentate în volum, atent învăluite stilistic pentru a ascunde și a revela totodată, iar tonul multor scrieri e unul ludic, de joc serios.

Din registrul tragic și realist e și proza scurtă *Povestiri din infern*, de **Zdravko Krstanović**, volum tradus și apărut în 1997. Zdravko Krstanović se dovedește a fi un scriitor cu un deosebit simț al realității. Toate povestirile ilustrează aspecte tragice din timpul războiului. Autorul e implicat în

¹¹ Milisav Savić, *Pâine și frică*, Editura Nemira, București, p. 50.

¹² Ivan Cvetanović, *Piciorul femeii, gâtul lebedei*, Editura Europoint, București, Editura Sfântul Sava, Belgrad, 1996, p.11

aceste lupte și relatează prin prisma martorului. Scrisul său e nervos, dur, obiectiv, crud. Zdravko Krstanović nu lasă deoparte nicio imagine terifiantă. Toate scrierile sunt asemeni unor scurte dări de seamă ori știri de ziar, fapte însemnate rapid în narațiuni condensate, foarte condensate, fără divalgări, păstrând doar esențialul esențialului. Decupajele sunt bine tăiate, nu e timp de prea multe explicații, iar măiestria autorului face ca subiectul să fie înțeles din primele clipe. E un spațiu al oamenilor contra oamenilor. Familii întregi sunt ucise, sătenii sunt urmăriți, cei fără apărare, copiii și femeile, sunt uciși fără milă. Titlurile povestirilor sunt alese prin reducerea la minim a esenței textului: *Cap de fată, Fetița și telefonul, Frica de sine însuși, Căciula, Fluierul, Omul care râde*, iar firul narațiunii spune simplu măcelul: „Iar la Brčko, nu mai e o casă întregă! Cioburi peste tot, duhnesc hoiturile, țiglele risipite, balcoane căzute-n grădini, merii cu rădăcinile întoarse spre ceruri. S-au măcelărit unii pe alții. Cei mai mulți veniseră din lumea mare. Leorpăie sânge, scrofanii. Grohăie, răcnesc, au leorpăit totul – dar gâtlejul porcesc li-i tot uscat.”¹³

O scriere sensibilă este romanul lui **Danilo Kiš, *Grădina, cenușa*, apărut la noi ca traducere în 2000. Scrierea începe ca un bildungsroman, povestind viața și frământările tânărului Andi, un copil sensibil și melancolic ce descoperă pe rând misterele naturii umane: moartea și somnul, sexualitatea, icoana tatălui. Dincolo de sentimentalismul cărții, dincolo de imaginea unui tată demistificat, cartea *Grădina, cenușa* e o artă a povestirii frumoase despre ceva urât. Vocea auctorială nu e neaparat acuzatoare, deși s-ar părea din tonul scrierii că ea condamnă și arată imperativ cu degetul. E o narațiune metaforă scrisă pentru a dezvălui mărunțenia umană, labilitatea psihicului, într-un joc de oglinzi sfărâmate care reflectă dintr-una în alta ipostaze ale trecerii prin lume. Stilul pretențios al scrierii, cu lungi fraze și uneori cu pagini întregi de substantive enumerate, cu incursiuni în trecut și tălmăciri ale prezentului, cu alăturarea de imagini umane aflate într-o discrepanță continuă, stilul acesta rece și detașat ajută povestirea, care devine una psihologică, de analiză, de căutare și explicare.**

Tot din ciclul scrierilor despre era comunistă face parte și volumul lui Srba Ignjatović, *Când eram cu toții Tito*, volum ce cuprinde 41 de povestiri. Subiectul e oglindirea realității din Serbia comunistă, iar narațiunea e la persoana întâi, ceea ce dă cărții o aură de jurnal, de scriere confesivă. Autorul povestește molcom, făcând parteneriat cu cititorul. Povestește din perspectiva intelectualului care vede și aude multe și pentru care lucrurile au și o altă interpretare. Că e așa o dovedesc unele finaluri formulate moralizator, ca niște concluzii ironice: „Poate că așa este pretutindeni când cineva se cocoată prea sus, în vârful piramidei, răspândind strălucitoarea lumină a puterii, de care noi, acolo jos, orbim dacă nu plecăm frunțile la timp sau, și mai bine, dacă nu ne-am prosternat.”¹⁴ E de înțeles alegerea lui Ioan Radin pentru a traduce acest volum: stilul postmodern al scrierii, realismul faptelor prezentate, scrierea clară și curgătoare sunt puncte de reper pentru această scriere și traducând-o, Radin a simțit că se potrivește contextului literar și social din România.

O alegere sensibilă din punct de vedere liric a realizat Ioan Radin cu lirica lui Dragan Jovanović Danilov din volumul *Homer la periferie*, antologie de poezie apărută în 2011. Dragan Jovanović Danilov e un poet de substanță, un poet al căutărilor, al rostului uman și cu siguranță traducerea meșteșugită a lui Ioan Radin a dat volumului său de poezii o valoare binemeritată. Spațiul liric e cel al suburbiei învecinată cu câmpul și pădurea, un spațiu incert, indecis, nici civilizat, nici sălbatic. Poetul aduce în poeziile sale, aproape obsedant iepurii, corbii, coțefenele, cârțițele, pisicile, porumbeii și le tratează fie ca simboluri, fie ca elemente ce fac parte din uman: „Și tu te-ai îngropat în pământ / ca o cârțiță, sufletul meu.// Din plină inima pădurii unde-i / vizuina de iepure, se aude izbind / toporul – adânc în mine cineva / doboară un trunchi înalt.” (*Bunda*) În această răspântie de lume, poetul își caută un refugiu, când într-o scoică, „Și de țâșnesc din friabila-mi scoică?” (*Nocturnă*), când în podul casei unde se ascunde de tunete: „Mirifice nopți am petrecut în podul casei...” (*Tunetele*).

Unul dintre cei mai importanți scriitori sârbi este Miloš Crnjanski, reprezentant de seamă al avangardei expresioniste sârbești. Personalitate importantă a literaturii sârbe, Miloš

¹³ Zdravko Krstanović, *Povestiri din Infern*, Editura Universal Dalsi, București, 1997, p. 79.

¹⁴ Srba Ignjatović, *Când eram cu toții Tito*, Editura Universal Dalsi, București, 1997, p. 28

Crnjanski s-a identificat în opera sa cu poporul său, iar din punct de vedere scriitoricesc s-a înscris în tendința de ruptură și înnoire a vremii. E de înțeles de ce Ioan Radin a ales să îl traducă, oferind în acest fel cititorilor români, un model de literatură. Volumul *Lirica Itakăi* din 1919 este volumul de debut al lui Crnjanski și cuprinde poezii din timpul războiului. Împreună cu *Stražilovo* și *Jurnal despre Čarnojevič* formează un tot și aceste volume astfel trebuie privite, deoarece temele și motivele sunt comune.

Stražilovo, scris în 1921, este un poem omagiu închinat poetului Branko Radičević, dovadă fiind chiar titlul poemului, *Stražilovo* fiind o colină pe care se află monumentul închinat acestuia. Volumul are o construcție muzicală, cu ciclurile celor șapte strofe ce funcționează ca un leitmotiv. Folosindu-se de simbolistica florii de cireș și a crinului, de sentimentul de tristețe, de permanenta căutare a unui loc în lume și de revenirea, chiar imaginară, la patria natală, Crnjanski împletește aici tradiția cu modernitatea, trecutul cu prezentul și cu viitorul, realizând un poem de largă respirație melodică, reprezentativ pentru lirica sa. *Jurnal despre Čarnojevič* este un roman publicat în 1921 la Belgrad. Este un roman autobiografic, însă critica literară l-a tratat de multe ori ca fiind roman istoric, psihologic, de război, de dragoste. Se află în el experiența dramatică din primul război mondial, pusă în seama personajului principal Petar Rajić, care trăiește parcă între două lumi paralele, cea a războiului, a grotescului, a artificialului și cea a trăirii sale interioare, considerând că singura frumusețe adevărată e natura. Autorul experimentează aici cu tehnicile narative, introduce un personaj fictiv, pe Ergon Čarnojevič, fiul unui tâmplar, personaj ce pare a fi personajul- umbră al lui Petar, un fel de alter-ego al său, un personaj din vis, dar dovadă că el e important în economia textului este chiar titlul narațiunii, *Jurnal despre Čarnojevič*. Cu acest personaj, Crnjanski introduce tipul său de sumatrist, concept propriu pe care îl va aborda într-una din poeziile sale, *Sumatra*, din 1920, și pe care îl va explica într-un articol, *Explicație la Sumatra*.

Ioan Radin Peianov a fost prieten cu Radomir Andrić, scriitor sârb pentru care a tradus volumele *Icoană românească* (ce apare în 1998) și *Umbre vesperale* (apărut în 2008). Parcursul liric e unul personal, poetul înregistrează peisaje și locuri și de fiecare leagă un sentiment, o simțire, un anume fior: „Venisem la Caransebeș iar ploaia / veni și ea în ceas rău să cadă / iar eu nu știu de ce încă / n-am încetat ...” (Caransebeșul cu mine întâia dată). Multe dintre poezii sunt dedicate sau au ca obiect poetic pe scriitorii români ori figuri emblematice: Nichita Stănescu, Lucian Blaga, Nicolae Labiș, Sorin Titel, Mircea Dinescu, Gheorghe Tomozei, Constantin Brâncuși, zărindu-se astfel identificarea poetului cu spiritul românesc, poate o căutare de identificare a sa cu lirica românească. Volumul *Umbre vesperale* funcționează pe același principiu al conectării la spiritul liric românesc. În poezia de început, *Sacră adăpătoare*, sunt desenate, ca niște fire subțiri, rădăcinile spirituale, iar în *S-a întâmplat* aflăm de transformarea sa, de dualitatea sârbo- română menită să funcționeze ca o moștenire: „Am venit în România / de-această dată – sârb întreg / acum la-ntoarcere / am devenit nu prea știu cum / dar s-a-ntâmplat: jumătate român...”

Din lirica sârbă feminină Ioan Radin a tradus în românește volumul de poezii *Călăreții Sfântului Gheorghe* al poetei Ljubiša Didić, volum cu o lirică sensibilă, ilustrând starea națiunii din anii grei ai unei societăți dominate de comunism, când oamenii își căutau liniștea, locul, izbăvirea, figura dominantă, prezentă sau doar intuitivă în firul liric e cea a Sfântului Gheorghe, sfânt izbăvitor. A tradus și șase dintre poeziile Radmilei Lazić, poezii pe care în 2010, Claudiu Komartin, redactor șef la revista *Poesis Internațional*, le publică postum în numărul 2 din septembrie, număr dedicat lui Ioan Radin. Lirica acesteia din urmă e una fermă, chiar dură, destrămând imaginea femeii cuminte, a soției tradiționale: „Nu vreau să fiu ascultătoare și blajină, / Selifosită ca o mătă, devotată ca un câine; / Cu burta la gură, / Cu mâinile-n aluat, / Cu chipul de făină, / Cu inima-tăciune, / Și cu mâna lui pe fesele mele.” (*Scriitură feminină*).

Pe lângă traducerile din limba sârbă, Ioan Radin Peianov a tradus și din rusă. A învățat limba rusă în școală, ca limbă obligatorie pe atunci. A început să traducă din rusă în românește ca și colaborator la revista *Echinox*, în Cluj. Singurul volum publicat este cel al Daniil Harms, *Un spectacol ratat*, în 1982. Pe lângă faptul că era un admirator al literaturii ruse, Radin a ales acest volum și din considerente estetice, stilul prozei absurdului potrivit-i-se, textul *Magazin universal*

din 1976 fiind conceput, spre exemplu, în această manieră. „Se puteau observa ușor întâlnirile dintre cei doi – ironia, sarcasmul, aventura absurdă.”¹⁵ remarca și Cornel Ungureanu. Pe de altă parte, stilul lui Harms se potrivea prozei românești contemporane și ca abordare a temelor și ca scriitură. Prin traducerea acestui volum, Ioan Radin oferă cititorilor români o carte avangardistă, cu o scriitură modernă, cu o viziune diferită asupra lumii și asupra rostului literaturii, dar încadrându-se în tendința de modernizare prin tocmai această abordare diferită a scrisului. Umorul cu două tăișuri, jocurile de cuvinte, personajele anti-eroi, parodia intertextuală, absurdul, îl încadrează pe autor ca model avangardist exemplar.

Ioan Radin a tradus mult și din română în sârbă, intenția sa fiind aceea de a face cunoscută literatura românească. Traducerile sale sunt publicate cel mai adesea în revistele sârbești, dar publică spre exemplu și antologii, cum este *Iz nove rumunska poezie*, antologie din poezia română tânără, cum o intitulează el. Un alt volum tradus în sârbă este romanul lui Sebastian A. Corn, *2484 Quirinal Ave*, un roman SF care iese puțin din tiparele traducerilor lui Radin, fiind o scriere SF care ne întoarce în timp și ne proiectează în viitor totodată. Acțiunea cărții se petrece într-un uriaș Imperiu Roman care nu a dispărut, așa cum am învățat la istorie, ci a evoluat și s-a întins pe tot globul.

O etapă importantă activitatea de traducător a lui Ioan Radin este **antologia literaturii sârbe**, antologie publicată în 2005 de revista *Vatra* din Târgu Mureș. Antologia conține și note bibliografice, dar și o prezentare a mișcării literare sârbe în perioada 1902 – 1934. Revista dorea să realizeze astfel de antologii pentru mai multe literaturi; publicase deja o antologie a literaturii maghiare și avea în proiect literaturile de avangardă ucraineană, bulgară și slovacă. La începutul acestei antologii, Ioan Radin așează articolul *De la avangardă la baroc*, în explică etapele prin care trece literatura sârbă, exemplifică riguros și realizează un tablou complet al epocii. Radin a cuprins aici o varietate de texte și abordări, de la poezie la narațiunea scurtă sau fragmente de roman, de la articolul teoretic la cel programatic, teatru, scenariu de film, manifeste și declarații, conturând astfel un tablou amplu al literaturii sârbe expresioniste, zenitiste, dadaiste, suprarealiste. Selecția cuprinsă în paginile revistei are în vedere 31 de scriitori printre care: Milan Ćurčin, Miloš Crnjanski, Aleksandr Ilić, Stanislav Krakov, Rastko Petrović, Branko Ve Poljanski, Drăgan Aleksić, Rade Drainac, Risto Ratković, Dušan Jerković, Todor Manojlović, Marko Ristić, Dušan Matić. Planul lui Ioan Radin poate fi lesne urmărit în această selecție: îmbinând bucăți de proză și poezie cu articole manifest, el pune în tablou teoria și practica scriitorilor sârbi, le prezintă crezurile și abordarea, le explică astfel scriitura și direcția lirică și narativă, într-un demers unitar, complex.

În revista *Orizont*, Cornel Ungureanu aprecia că Ioan Radin este „un eminent traducător din limba sârbă, un autor de antologii, dintre care cea mai importantă este cea consacrată literaturii de avangardă din Serbia / Iugoslavia.”¹⁶ Cu această selecție de traduceri din sârbă, Ioan Radin Peianov a realizat un tablou cuprinzător al unei părți de cultură sârbească, foarte importantă nu doar din punct de vedere cultural, ci și social vorbind, deoarece el promovează în acest fel o literatură considerată minoră, demonstrând însă prin această alăturare de texte că sârbii s-au integrat perfect în marea literatură și au reușit să se alinieze tendințelor vremii.

Activitatea literară a lui Ioan Radin a început cu traduceri, la revista *Echinox*. De-a lungul timpului a tradus din sârbă și din rusă opere valoroase pe care le-a oferit cititorilor români fie prin intermediul volumelor publicate în țară, fie prin paginile revistelor literare *Echinox*, *Vatra*, *Orizont*, *Poesis Internațional*. Radin a parcurs însă drumul în ambele sensuri, traducând însă și din limba română în limba sârbă scriitori importanți. Întreaga sa activitate în acest domeniu a fost în ideea deschiderii drumurilor culturale între cele două țări, România și Serbia, într-un elan eroic de a face cunoscute, de ambele părți, opere valoroase. Selecția sa de opere cuprinde o diversitate de genuri: poezie, proză, teatru, articole, acest lucru demonstrând faptul că prin activitatea de traducător a căutat să ofere o abordare globală, rotundă a literaturii, să creeze o imagine unitară și să ofere cititorilor români și sârbi piese care pot rezista în timp.

¹⁵ Cornel Ungureanu, *Născut în 1940. Născut în 1945*, în *Orizont*, nr 2, 2015, p. 2.

¹⁶ Cornel Ungureanu, *Februarie, Roșu și Negru*, în revista *Orizont*, nr. 2, 2010, p. 2.

Cum este și firesc, activitatea de traducător i-a influențat și activitatea scriitoricească, volumele sale de proză sau bucățile de proză scurtă din paginile revistelor literare purtând ecouri ale scriitorilor sârbi și ruși. A găsit la Daniil Harms, Danilo Kiš, sau la Milos Crnjanski formule scriitoricești și idei ce se potriveau stilului său, s-a lăsat influențat subtil de teme și motive, de fiorul narativ și de noi trasee epice aduse de perioada postmodernistă.

Nu putem vorbi despre Ioan Radin Peianov separându-i activitatea de traducător de cea de scriitor. El e tipul de literat cu o formulă perfectă, pendulând mereu între obiectivitatea traducerilor și subiectivitatea stilului personal din propriile volume, reușind să se dedubleze, după necesități, pentru a fi doar scriitor sau doar traducător.

BIBLIOGRAPHY

Bibliografia operelor

- Andrić, Radomir, *Icoană românească*, Editura Augusta, Timișoara, 1998
Andrić, Radomir, *Umbre vespérale*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008
Corn, Sebastian A., *2484 Quirinal Ave*, Editura Nemira, București, 1996
Crnjanski, Miloš, *Jurnal despre Černojevič*, Timișoara, Editura Brumar, 2007
Crnjanski, Miloš, *Lirica Itakâi și alte poezii*, Timișoara, Editura Brumar, 2007
Crnjanski, Miloš, *Stražilovo*, Timișoara, Ed. Brumar, 2007
Danilov, Dragan Jovanović – Homer la periferie, Casa de Editura Max Blecher & Editura Ev, 2011
Daniil, Harms, *Un spectacol ratat*, Editura Junimea, Iași, 1982
Ignjatović, Srba, *Când eram cu toții Tito*, Editura Universal Dalsi, București, 1997
Kiš, Danilo, Grădina, cenușa, Editura Univers, București, 2000
Krstanović, Zdravko, *Povestiri din Infern*, Editura Universal Dalsi, București, 1997
Negrișorac, Ivan – Conjunții, Uniunea sârbilor din România, Timișoara, 2014
Savić, Milisav, *Pâine și frică*, Editura Nemira, București, 2005
Uljarević, Radomir, *Pământul făgăduinței*, Editura DU Style, București, 1997
Jovan Zivlak, *Despre gaide*, Editura Brumar, Timișoara, 2009

Bibliografia critică

- Babeți, Adriana, Ungureanu, Cornel, coord, *A treia Europă*, Editura Polirom, Iași, 1998
Nedelcu, Octavia, *Ipostaze (post)moderniste în literaturile sârbă și croată*, Editura Universității din București, 2009
Nedelcu, Octavia, *Receptarea literaturii sârbe în România în ultimele două decenii*, în *Revista Romanoslavica* vol XLVIII nr 1, Editura Universității București, 2012
Oprea, Nicolae, *Literatura Echinoxului*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2003
Steiner, George, *După Babel. Aspecte ale limbii și traducerii*, București, Editura Univers, 1983

Articole în periodice

- Boldea, Iulian, *La Echinox*, în *Vatra*, nr 5-6, 2009, pp 47 - 122
Damian, Ștefan, *Portret al scriitorului peste ani*, în *Vatra*, nr. 9, 2015, p. 35
Greceanu, Radu, apud G. I. Tohăneanu, *Terminologia traducerii*, în „Orizont”, nr. 25 (639), 1980, p. 6
Komartin, Claudiu, *Pentru Ioan Radin* în *Poesis Internațional*, nr 2, 2010, pp. 4 – 5
Marineasa, Viorel, *Bând cu loța o cafea în curtea prin care a trecut Crnjansk*, în *Vatra*, nr. 9, 2015, p. 35
Nedelcu, Octavia, *Receptarea literaturii sârbe în România în ultimele două decenii*, în *Revista Romanoslavica* vol XLVIII nr 1, Editura Universității București, 2012
Radin Peianov, Ioan, *Cine va lua în seamă?* în *Revista Vatra*, nr 8-9, 2010, p. 99
Radin Peianov, Ioan, *De la avangardă la baroc*, în *Vatra*, nr 7- 8, 2005, p. 30

Szabolcs, László, *Echinoxul -Un fenomen cultural trilingv*, interviu cu Ion Pop, în *Echinox*, nr. 12, 2009, p. 43
Vlad, Alexandru, *Interviu cu Virgil Stanciu, Traducătorul e un autor invizibil*, în *Vatra*, nr. 3-4, 2002, p. 155
Ungureanu, Cornel, *Născut în 1940. Născut în 1945*, în *Orizont*, nr 2, 2015, p. 2
Ungureanu, Cornel, *Februarie, Roșu și Negru*, în revista *Orizont*, nr. 2, 2010, p. 2
Zanca, Andrei, *Dialog cu Dinu Flămând, În marea groapă cu var a postmodernismului se aruncă orice*, în *Vatra*, nr 9, 2015, p. 53
Poeți sârbi de azi în Vatra, nr 3, 2008, pp. 77 – 84
Ioan Radin, prozatorul care vine după ce s-a dus în Vatra, nr. 9, 2015, pp. 33 – 71

Bibliografia electronică

Iorgulescu, Mircea, *Echinoxii* - <http://revista22online.ro/674/.html>
Țene, Al. Florin, *Revista Echinox – între libertatea creației și presiunea ideologică comunistă* - http://confluente.ro/Revista_echinox_intre_libertatea_crea_al_florin_tene_1331631022.html
Vukadinović, Miljurko, Literatura sârbilor din România - <http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/literatura-sarbilor-din-romania-xii-2881279>
<http://www.romanoslavica.ro/revista/Rsl%2048.1.pdf>